

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра соціології та соціальної роботи**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декаан факультету
Остапчук Ю.О.
Прізвище та ініціали/
«02» жовтня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Конфліктологія

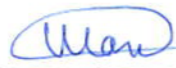
Рівень вищої освіти	бакалавр
Галузь знань	23 соціальна робота
Спеціальність	231 Соціальна робота
Освітня програма	Соціальна робота
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2021

Робоча програма навчальної дисципліни **«Конфліктологія»** для здобувачів вищої освіти галузі знань **23 «Соціальна робота»** спеціальності **231 «Соціальна робота»** освітньої програми **«Соціальна робота»**.

Розробники: канд.пед.наук, доцент Козубовський Р.В.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи, протокол № 12 від « 01 » липня 2021 р.

Завідувач кафедри проф. Шандор Ф.Ф.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук
протокол № 8 від «01» липня 2021 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	4	3
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 46	7	5
	Лекції:	
	24	8
	Практичні (семінарські):	
	20	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	46	78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Конфліктологія» висвітлити сутність цього соціального явища, показати методи його дослідження, теоретичні аспекти та актуальні проблеми. Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів (ЗК-1);
- знання і розуміння предметної області та розуміння професії, базових понять соціальної роботи (ЗК-2);
- здатність вчитися і бути сучасно навченим, до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації (ЗК-4);
- здатність визначати, формулювати та професійно розв’язувати проблеми (ЗК-6);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК-9).

Фахові компетентності спеціальності:

- бути готовим до участі у здійсненні управлінських заходів для вирішення ситуацій, які утруднюють соціальне функціонування
- окремих індивідів, сімей, груп, громад (ФК-2);
- бути здатним до координації зусиль різних організацій соціальної сфери щодо вирішення соціальних проблем і завдань в інтересах соціального захисту груп ризику (ФК-3);
- готовність до пошуку інноваційних шляхів підвищення ефективності соціальної роботи в цілому та соціального
- захисту населення зокрема (ФК-9)

- володіння навичками диференціації соціальної роботи з клієнтами з врахуванням їх національно-культурного, вікового, гендерного і соціального статусу та індивідуально психологічних характеристик (ФК-12);
- застосування технологій професійного втручання, здійснення соціально-правового захисту та представництво інтересів клієнтів (ФК-15);
- уміння налагоджувати, підтримувати і розвивати міждисциплінарне професійне співробітництво, корпоративну відповідальність на основі знання системи органів і служб, які задіяні до роботи із складними життєвими обставинами клієнтів (ФК-16);

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК1.2.6 Соціальна психологія

ОК1.2.11 Правове регулювання соціальної роботи

ОК1.2.21 Спілкування в соціальній роботі

ОК1.2.23 Ознайомча практика

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Соціальна робота», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування завдань спеціальності, відтворювати факти (дати, події, принципи й закономірності суспільного розвитку), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі;	ПРН1
теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки	ПРН5
практикувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин	ПРН11

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Для розуміння певного об'єкта, потрібно знати факти, що його характеризують. Перехід від фактів до розкриття їх сутності, до узагальнювальних висновків відбувається за допомогою розумових і практичних дій. Соціальний працівник повинен вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення	ПРН1

етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі;	
Вміти на практиці застосовувати теоретичні знання які допоможуть подолати складні життєві ситуації, обирати найбільш ефективні шляхи та методи для їх вирішення. Компетентність спеціаліста із соціальної роботи формується не тільки завдяки набутих знанням та апробованим навичкам і вмінням, а й на основі позиції фахівця, аналізу свого досвіду на рівні теорії, розуміння різних підходів до соціальної ситуації та вибору методів. Теоретичне осмислення досвіду на рівні структурованих, узагальнених знань, що стають засобом діяльності, є механізмом саморозвитку, основою якого є самоосвіта	ПРН5
Застосовувати попереджувальну профілактику (виявлення закономірностей і особливостей проблеми клієнта, приведення в дію соціально-правових, психологічних, соціально-медичних, педагогічних та інших механізмів попередження і подолання негативних явищ, вибір і застосування ефективних форм соціально-профілактичної роботи, використання методів заохочення і покарання на засадах гуманізму, забезпечення клієнтів інформаційними матеріалами).	ПРН11

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання результатів навчання та методами демонстрування з навчальної дисципліни є:

- поточний контроль – здійснюється для всіх видів аудиторних занять під час їх проведення. Метою поточного контролю є визначення рівня досягнень дисциплінарних результатів навчання студента за певним розділом (темою) робочої програми дисципліни, практичними заняттями, самостійною роботою;
- проміжний (модульний) контроль має на меті оцінювання знань, умінь та практичних навичок студента, набутих під час засвоєння теоретичного і практичного матеріалу після вивчення логічно завершеної частини навчальної дисципліни;
- підсумковий контроль передбачає комплексне оцінювання рівня сформованості результатів навчання з дисципліни.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: самостійна робота, стандартизовані тести, реферат, доповідь з презентацією.

Знання, вміння та навички студентів оцінюються через визначення якості виконання конкретизованих завдань. Кількісна оцінка певного поточного контролю за конкретним видом навчального заняття визначається як сума балів за окремі види навчальної роботи. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за результатами поточного контролю протягом одного модуля – 50.

Форма модульного контролю: контрольна робота. Передбачає розкриття теоретичних питань і розв'язування тестів. Підсумкова оцінка за кожний модуль складається із суми балів за поточне оцінювання і результату модульної контрольної роботи (максимальна оцінка – 100 балів).

Форма підсумкового семестрового контролю: залік в усній формі.

Результат залікового контролю визначається як середньоарифметичне значення двох модулів. Якщо студент погоджується з набраною кількістю балів, ця оцінка може бути виставлена в екзаменаційну відомість. Якщо студент не отримав достатньої кількості балів (менше 60) або не погоджується з підсумковою оцінкою, то він складає залік. Максимальна оцінка за усну відповідь – 100 балів.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	50	100
12	12	12	14		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T5	T6	T7	T8	50	100
12	12	12	14		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Доповідь з презентацією	4	30	4	30
Реферат	1	10	1	10
Есе	1	10	1	10
Модульна контрольна	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Критерії оцінювання теоретичних завдань на модульній контрольній роботі (1 теоретичне завдання, максимальна кількість балів за 1 завдання – 10 балів): 0 – студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити; 1 – 3 балів – студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань; 4 – 6 балів – студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, але не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою; 7 – 9

балів – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується науковою термінологією, але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації; 10 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією.

Критерії оцінювання практичних завдань на модульній контрольній роботі (10 тестових завдань, максимальна кількість за 1 тестове завдання – 4 бали): 0 балів – студент надав неправильну відповідь на тестове завдання; 4 бали – студент надав правильну відповідь на тестове завдання.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

40-50 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією.

30-39 балів – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації.

20-29 балів – студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою.

10-19 балів – студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань.

1-9 бали – не в змозі викласти зміст питань, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, вирішує завдання, які потребують однослівної відповіді.

0 – студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється в усній формі. Семестровий залік проводиться за навчальним матеріалом, визначеним робочою навчальною програмою. Підсумкова кількість балів виставляється за 100-бальною шкалою та за національною шкалою. Студент отримує три питання з різних тем, визначених робочою навчальною програмою дисципліни. Кожне питання оцінюється окремо: 1-ше – 20 балів, 2-ге – 20 балів, 3-тє – 60 балів. Загальна оцінка виводиться як арифметична сума отриманих балів. Критерієм оцінки відповідей служить рівень володіння студентом навчальним матеріалом. Залік вважається складеним за умови отримання не менше 60 балів.

Підсумкова оцінка з дисципліни здійснюється згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. Проблематика конфлікту.

Визначення поняття «конфлікт». Соціально-історичні умови виникнення психології конфлікту. Соціологія конфлікту: представники, основні положення. Відмінності між соціологією конфлікту та психологією конфлікту. Філософський аналіз конфлікту. Песимістичний підхід у філософії, погляди Т.Гоббса. Оптимістичний підхід у філософії, погляд Ж-Ж.Руссо. Об'єкт і предмет психології конфлікту. Методи психології конфлікту. Загальні задачі і мета психології конфлікту. Розвиток конфліктологічної практики.

Тема 2. Феноменологія і аналіз конфлікту.

Поняття конфлікту, необхідні та достатні умови виникнення конфлікту. Функції конфлікту: явні, приховані. Причини конфлікту: об'єктивні, суб'єктивні. Фундаментальна причина конфлікту. Наслідки конфлікту: позитивні, негативні. Типологія конфліктів: за характером об'єкту, залежно від учасників, в аспекті задоволення потреб, за спрямованістю, за часовими параметрами, за критерієм результативності. Співвідношення понять «конфлікт» та «конфліктна ситуація». Структурні елементи конфлікту: об'єкт і предмет конфлікту, учасники конфлікту, соціальне середовище і умови конфлікту, суб'єктивне сприйняття конфлікту або образ конфліктної ситуації, мотиви конфлікту, позиції опонентів. Динаміка конфлікту: перед конфліктна ситуація, відкритий конфлікт, після конфліктний період.

Тема 3. Конфлікт і особистість.

Визначення внутрішньоособистісного конфлікту. Особливості внутрішньоособистісного конфлікту: незвичайність з точки зору структури конфлікту, специфічність форм перебігу, латентність. Форми прояву внутрішньоособистісних конфліктів: неврастення, ейфорія, регресія, номадизм, проекція, раціоналізація. Методи вирішення внутрішньо-особистісних конфліктів: відхід, витиснення, ідеалізація, компроміс, корекція, сублімація, переорієнтація. Види внутрішньоособистісного конфлікту: мотиваційний конфлікт, етичний конфлікт, конфлікт нереалізованого бажання або комплексу неповноцінності, рольовий конфлікт, адаптаційний конфлікт, конфлікт неадекватної самооцінки, невротичний конфлікт. Конфліктність та конфліктні типи поведінки.

Тема 4. Психологічні теорії дослідження внутрішньо особистісних конфліктів.

Конфліктна природа людини з точки зору психоаналізу З.Фрейда. Механізми психологічного захисту. Особистість в аналітичній психології К.Г.Юнга. Поняття екстраверсії, інтроверсії. Внутрішньоособистісний конфлікт з точки зору індивідуальної психології А.Адлера: комплекс меншовартості,

компенсації комплексу меншовартості. Внутрішньоособистісний конфлікт з точки зору К.Хорні, Е.Фромма. Теорія психосоціального розвитку Е.Еріксона: стадії психосоціального розвитку. Конфліктні паттерни в теорії транзактного аналізу (Е.Берн: особливості его-станів, типи транзакцій, правила безконфліктної комунікації). Внутрішньоособистісний конфлікт з точки зору К.Роджерса: поняття Я-концепції. Концепція внутрішньоособистісного конфлікту з точки зору А. Маслоу: піраміда потреб. Внутрішньоособистісний конфлікт в теорії діяльнісного підходу (А.Н.Леонтьєв).

Модуль 2

Тема 5. Міжособистісний конфлікти.

Визначення міжособистісного конфлікту. Особливості міжособистісного конфлікту: протікання в режимі реального часу, висока емоційна напруга, «полігон» для перевірки характерів, зв'язок з прихованими учасниками конфлікту. Причини міжособистісних конфліктів за В.Лінкольном: інформаційні фактори, поведінкові фактори, фактори стосунків, ціннісні фактори, структурні фактори. Сфери прояву міжособистісних конфліктів: сім'я, колектив, суспільство. Управління міжособистісним конфліктом: прогнозування, профілактика, попередження регулювання, завершення. Співвідношення динаміки конфлікту зі змістовними етапами управління конфліктами. Технології регулювання конфлікту: інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні. Основні форми завершення конфлікту: вирішення, регулювання, затухання, ліквідація, переростання в інший конфлікт. Критерії завершеності конфлікту. Умови, за яких можливе завершення конфлікту. Алгоритм управління конфліктом.

Тема 6. Групові конфлікти.

Визначення групового конфлікту. Класифікація групових конфліктів: конфлікт «особистість-група», «група-група». Класифікація конфліктів «особистість – група». Класові; ситуативні, національні, територіальні, соціо професійні, конфлікти поколінь (батьки і діти), родові або кланові групові конфлікти. Групи групових конфліктів: соціально-економічні, політико-правові, духовно-ідеологічні. Особливості групових конфліктів: особливості структури конфлікту, становище особистості в групі, форми протікання. Позиція, статус, роль, внутрішня установка, групові норми. Причини групових конфліктів: порушення рольових очікувань, неадекватність внутрішньої установки статусу особистості, порушення групових норм. Явища групової взаємодії як причина групових конфліктів: соціальна фасилітація, лінність, деіндивідуалізація, групова поляризація, огруплення мислення, конформізм.

Тема 7. Конфлікти в організаціях.

Визначення поняття «організація». Стан соціальної напруженості в організації. Чинники стану соціальної напруженості в трудових колективах: внутрішні та зовнішні. Основні причини трудових конфліктів. Класифікація конфліктів в організаціях: організаційні, виробничі, трудові, інноваційні. Етапи формування управлінських рішень, які сприяють попередженню конфліктів. Основні причини некомпетентного рішення. Типи вирішення конфліктів в організаціях: авторитарний, партнерський. Основні риси та методи

авторитарного типу вирішення конфліктів в організаціях. Переваги та недоліки авторитарного типу. Основні риси та методи партнерського типу вирішення конфліктів в організаціях. Переваги партнерського типу.

Тема 8. Основи управління конфліктами.

Прийняття оптимального управлінського рішення як умова конструктивного вирішення конфлікту. Умови конструктивного вирішення конфлікту. Фактори, що впливають на результативність завершення конфлікту. Основні стратегії завершення конфлікту: суперництво, співробітництво, компроміс, пристосування, відхід від проблеми. Врегулювання конфліктів за участю третьої сторони. Ефективність медіації. Принципи посередницької діяльності. Види переговорних рішень: компромісне рішення, результат переговорів «виграш – виграш», результат переговорів «програш – програш», результат переговорів «програш – поступка», асиметричне рішення, результат переговорів «виграш — програш», принципово нове рішення. Причини невдачі переговорів.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Проблематика конфлікту	10	1	2			7
Тема 2. Феноменологія і аналіз конфлікту	10	1	2			7
Тема 3. Конфлікт і особистість	10	1	2			7
Тема 4. Психологічні теорії дослідження внутрішньо особистісних конфліктів	10	1	2			7
Модульна контрольна робота	2	2	0			0
Разом за модуль	42	6	8			28
Модуль 2						
Тема 5. Міжособистісний конфлікти	12	4	2			6
Тема 6. Групові конфлікти	12	4	2			6
Тема 7. Конфлікти в організаціях	12	4	2			6
Тема 8. Основи управління конфліктами	10	4	6			0
Модульна контрольна робота	2	2	0			0
Разом за модуль	48	18	12			18
Разом за семестр	90	24	20			46

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Тема 1. Проблематика конфлікту	10	1	0			9
Тема 2. Феноменологія і аналіз конфлікту	10	1	0			9
Тема 3. Конфлікт і особистість	10	1	0			9
Тема 4. Психологічні теорії дослідження внутрішньо особистісних конфліктів	10	1	0			9
Тема 5. Міжособистісний конфлікти	12	1	1			10
Тема 6. Групові конфлікти	12	1	1			10
Тема 7. Конфлікти в організаціях	12	1	1			10
Тема 8. Основи управління конфліктами	10	1	1			8
Модульна контрольна робота	4	0	0			4
Разом за семестр	90	8	4			78

6.3.Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. Проблематика конфлікту	2	0
2.	Тема 2. Феноменологія і аналіз конфлікту	2	0
3.	Тема 3. Конфлікт і особистість	2	0
4.	Тема 4. Психологічні теорії дослідження внутрішньо особистісних конфліктів	2	0
5.	Тема 5. Міжособистісний конфлікти	2	1
6.	Тема 6. Групові конфлікти	2	1
7.	Тема 7. Конфлікти в організаціях	2	1
8.	Тема 8. Основи управління конфліктами	6	1
	Разом	20	4

6.4.Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. Проблематика конфлікту	7	9
2.	Тема 2. Феноменологія і аналіз конфлікту	7	9
3.	Тема 3. Конфлікт і особистість	7	9
4.	Тема 4. Психологічні теорії дослідження внутрішньо особистісних конфліктів	7	9

5.	Тема 5. Міжособистісний конфлікти	6	10
6.	Тема 6. Групові конфлікти	6	10
7.	Тема 7. Конфлікти в організаціях	6	10
8.	Тема 8. Основи управління конфліктами	0	8
	Модульна контрольна робота	0	4
	Разом	46	78

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських (практичних) занять.
2. Електронні презентації до лекційних занять.
3. Навчальні відео, документальні та авторські програми.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 315 с.
2. Конфліктологія: [Підручник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец.] / Л.М.Герасіна, М.І.Панов, Н.П.Осіпова та ін.; За ред. професорів Л.М.Герасіної та М. І.Панова. Харків: Право, 2002. 256 с.
3. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: Теорія і сучасна практика: Навч. посібн. К.: Професіонал, 2006. 416 с.
4. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
5. Пірен М.І. Конфлікти в системі політико-управлінської діяльності: Навч. пос. / Нац. акад. держ. управл. при Президентові України. К., 2003. 238 с

Допоміжна література

1. Ануфрієва Н.М. Психологія конфлікту: Навч. посібн. К.: Інститут післядипломної освіти КНУ, 2005. 101 с.
2. Ващенко И.В. и др. Общая конфликтология: Учебное пособие / Под общ. ред. И.В. Ващенко, С.П. Гиренко. Х.: Оригинал, 2001. 384 с.
3. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология: Учеб. пособ. 3-е изд. Минск: Университетское, 2002. 318 с.
4. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: Учеб.пособие. К.: МАУП, 2000. 256с.